

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน กรณี อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่” นี้ ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาคืออำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนขอบเขตเนื้อหาเป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเกษตร และรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรในชุมชน และผลกระทบที่มีต่อชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน อันประกอบด้วยปริมาณใช้น้ำในการเกษตร วิธีการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน และเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใด ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรมีอะไรบ้าง และแนวทางวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำ และปรับรูปแบบการปลูกพืชให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนในปัจจุบัน โดยหลีกเลี่ยงการพึ่งพาทภายนอกให้ได้มากที่สุด สนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนเอง เพื่อให้ชุมชนได้กลับมามีความเข้มแข็ง โดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรน้ำที่ดีที่สุดในพื้นที่ของชุมชน คือ การใช้วิธีการที่มาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเองที่กลมกลืนกับธรรมชาติช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน

5.1 สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเกษตรและรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน

ปี พ.ศ. 2518 เป็นจุดแห่งการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรอย่างชัดเจนขึ้น ฝ่ายคอนกรีตแห่งแรกในอำเภอเวียงแหง ได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ภายใต้พระราชบัญญัติชลประทานราษฎร์เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 โดยการเข้ามาของระบบชลประทานรัฐที่มุ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน ก่อนหน้านี้ในอดีตรูปแบบการเกษตรของชุมชนมีลักษณะเรียบง่าย การรวมกลุ่มของเกษตรกรในชุมชนเป็นในลักษณะการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎระเบียบของการรวมกลุ่มที่ชัดเจน รูปแบบการปลูกพืชเป็นการ

ผลิตเพื่อยังชีพ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเวียงแหงในอดีตนั้นได้สอดคล้องกับ ลักษณะของ ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ที่มีลักษณะ ใช้แรงงานคนเป็นหลักในการผลิต ไม่มีการแบ่งแยก แรงงาน เทคนิคการผลิตที่เรียบง่าย เป็นระบบความสัมพันธ์โดยตรงระหว่าง การผลิต - การ จำหน่าย - การบริโภค ใช้แรงงานและทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก ภายใต้รูปแบบการอนุรักษ์ เป็นไปตามประเพณีการผลิต อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างช้าๆ ชนิดของพืชที่ ปลูกขึ้นอยู่กับความต้องการของเกษตรกรเอง เช่นปลูกข้าวและ พืชผักสวนครัวไว้กินเอง มี เทคโนโลยีในการผลิตขั้นต่ำ เน้นการผลิตเพื่อการบริโภค ถ้าเหลือ ถึงจะจำหน่าย ในปัจจุบันชนิด พืชที่ปลูกมีความแตกต่างจากอดีต พืชที่ปลูกในปัจจุบันเป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว กระเทียม ข้าวโพด และพริก ความนิยมในการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนลดน้อยลง เกิดการขยายพื้นที่การเกษตรมากขึ้นในชุมชน แต่ละครัวเรือนที่ทำการเกษตรต่างก็ขยายพื้นที่ การเกษตรของตนวิธีการเพาะปลูกที่เป็นระบบแบบแผน มีการใช้สารเคมีในระบบการเพาะปลูกมีการ จัดการวางแผนที่จะให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและมีปริมาณของผลผลิตมาก เพื่อตอบสนองความ ต้องการของตลาดให้ได้มากที่สุด ต้นทุนในการผลิตมีราคาที่สูงขึ้น เมื่อมีการใช้พื้นที่การเกษตรมาก ขึ้น ทำให้ความต้องการในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาปริมาณน้ำไม่ เพียงพอต่อการทำเกษตรในช่วงหน้าร้อน เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนขึ้น ระหว่างพื้นที่ต้นน้ำและ พื้นที่ท้ายน้ำ ทั้งเกิดสถานการณ์น้ำท่วมขึ้นในฤดูฝน ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรของชาวบ้านเกิดความ เสียหายแทบทั้งหมด ลักษณะการรวมกลุ่มของชาวบ้านเกษตรกรมีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปแบบของ กลุ่มอย่างเป็นทางการมีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการมีการออกกฎระเบียบข้อตกลงภายในกลุ่มและ ระหว่างกลุ่ม ได้อย่างชัดเจน

การเข้ามาของระบบชลประทานรัฐได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการ จัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน โดยการเปลี่ยนลักษณะโครงสร้างของฝายจากฝายไม้เปลี่ยนเป็นฝาย คอนกรีตที่มีขนาดใหญ่และมีความแข็งแรงทน ทั้งระบบการจัดสรรน้ำไม่ยุ่งยากเหมือนฝายไม้ ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวบ้านต่างมีความรู้สึกมั่นใจในการทำเกษตรมากขึ้น เนื่องจากได้มีระบบการ จัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรที่ดีและมีศักยภาพ สะดวกไม่ยุ่งยาก ทำให้มีปริมาณน้ำเพียงพอ ต่อการเกษตรของชุมชนตลอดทั้งปี ลักษณะสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอำเภอเวียงแหงใน ปัจจุบันสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่มุ่งเน้น การจำหน่าย แสวงหากำไรสูงสุด เน้นการแข่งขันเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค (โกศล โสภาคย์ วิจิตร, 2528) จากการเข้ามาของระบบชลประทานรัฐ ทำให้ชาวบ้านอำเภอเวียงแหงมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่ โครงสร้างฝายคอนกรีต เป็นเทคโนโลยีที่ชาวบ้านจะต้องพึ่งพารัฐทั้งงบประมาณ และการซ่อมบำรุง

แต่กลุ่มเหมืองฝายในชุมชนเองก็พยายามที่จะรักษาสิทธิการจัดการทรัพยากรน้ำไว้ โดยมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบเหมืองฝายให้เป็นไปตามภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การก่อสร้างฝายคอนกรีต และการซ่อมฝายในแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ความสนใจในคำแนะนำของชาวบ้านเท่าที่ควร ละเลยการให้ความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น สิทธิการจัดการน้ำกำลังถูกรัฐจัดการให้เป็นทรัพย์สิน และสินค้า แม้ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันจะปรับมาสู่เศรษฐกิจการตลาดมากขึ้น และน้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ แต่ความสำคัญในการจัดการน้ำเบื้องต้นยังอยู่ในที่ความอยู่รอด ความเป็นธรรมและความยั่งยืนทางนิเวศ เศรษฐกิจและสังคมเสมอ ในการจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชนได้ลงทุนทางสังคม วัฒนธรรม เช่นการร่วมออกแรงในการซ่อมเหมืองฝาย การจ้างแรงงานภายนอกอาจมีบ้าง แต่ไม่ใช่เป็นระบบหลักในการจัดการ สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน จึงเป็นสิทธิจากการมีหน้าที่ร่วมกันจัดการ มีใช้ทรัพย์สินตามที่รัฐกำหนด เมื่อใดก็ตามที่รัฐสร้างระบบสิทธิในทรัพย์สินที่ซื้อขายได้ มักจะส่งผลให้ระบบการลงทุนทางสังคมร่วมกันของชาวบ้านลดน้อยลง การมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมลดน้อยลง ต้นทุนการผลิตของชุมชนจะสูงขึ้น จึงเกิดปัญหาความเดือดร้อนอื่นๆตามมา (มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2548)

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรในชุมชน

การเข้ามาของระบบชลประทานรัฐ โดยการเปลี่ยนโครงสร้างลักษณะเหมืองฝายจากฝายไม้เป็นฝายคอนกรีต และการเก็บกักน้ำในรูปแบบเหมือนการกั้นเขื่อนถาวรนั้นมีส่วนทำให้รูปแบบการเกษตรในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ฝายคอนกรีตเอื้อประโยชน์ให้รูปแบบวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนดูง่าย และสะดวกมากขึ้น สร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านได้มั่นใจว่าเมื่อระบบการจัดสรรน้ำในชุมชนได้รับการจัดการ จัดสรรอย่างมีรูปแบบที่ชัดเจนมีระบบที่รัดกุมจากลักษณะเหมืองฝายที่มั่นคงแข็งแรง และมีขนาดใหญ่กว่าฝายไม้ที่เคยใช้อยู่ จะส่งผลให้มีปริมาณน้ำเพียงพอการประกอบเกษตรของชาวบ้านตลอดทั้งปี สอดคล้องกับงานวิจัยของวันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2528) อธิบายถึงการชลประทานประเภท “การส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก” หรือที่นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “การเกษตรชลประทาน” ในพื้นที่ตัวอย่างศึกษา เชียงใหม่ - ลำพูน ระบบเหมืองฝายของรัฐบาล หรือที่เรียกกันว่า “โครงการชลประทานหลวง” ที่รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างตัวฝายในสภาพถาวร สามารถช่วยทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนดูง่าย สะดวกขึ้น

ความต้องการมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของสมาชิกในชุมชน ตามแนวคิระบบทุนนิยมที่ได้ขยายเข้ามาในชุมชนอำเภอเวียงแหง เศรษฐกิจระบบตลาดตามแนวทุนนิยม ที่ให้ความสำคัญกับ

การครอบครองวัตถุ บริโภคเกินความจำเป็น เป็นระบบการผลิตที่มุ่งเน้นการจำหน่าย แสวงหากำไรสูงสุด เน้นการแข่งขันเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค (โกศล โสภาคย์วิจิตร, 2536) เมื่อชาวบ้านมีความต้องการที่จะมีรายได้มากขึ้น และรูปแบบทางสังคมของชุมชนเองก็ได้เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบความเจริญจากสังคมเมืองได้ขยายเข้ามาในชุมชนอำเภอเวียงแหง ทั้งถึงอำนวยความสะดวก และสินค้าต่างๆ วัฒนธรรมบริโภคนิยมได้เข้าสู่สังคมชนบทดั้งเดิม ส่งผลให้รูปแบบสังคมการเกษตรดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลง กลับกลายเป็นความอยากได้ อยากมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างทีคนในเมืองมีบ้าง อยากส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในเมือง ทำให้เกิดความต้องการที่จะขายผลผลิตจากการเกษตรอันเป็นอาชีพหลักให้ได้มากที่สุด จากที่เคยปลูกพืชเพียงแค่ต้องการยังชีพ กลับกลายเป็นการปลูกพืชเพื่อการค้า ชนิดพืชที่ปลูกจึงเน้นพืชเศรษฐกิจที่ตอบสนองความต้องการของตลาด เริ่มมีการขยายพื้นที่การเกษตรและรูปแบบการปลูกพืชที่เข้มข้นขึ้น ทำให้รูปแบบการเกษตรแบบเรียบง่าย ปลูกพืชเพียงไม่กี่แปลงจึงค่อยๆ สูญหายไป

การเข้ามาให้ความรู้และสนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเกษตรกรอำเภอหรือโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากอดีตที่ชาวบ้านนิยมการปลูกพืชสวนครัวโดยมีวิธีการปลูกที่เรียบง่าย เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจโดยมีวิธีการปลูกที่ซับซ้อนขึ้น การเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการประกอบการเกษตรที่เข้มข้นขึ้น โดยการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในวิธีการปลูกพืชที่สามารถจะเพิ่มรายได้ของเกษตรกร แนะนำการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชที่จะสามารถขายได้ดีในตลาด ซึ่งลักษณะนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพงษ์ วุฒิจำนงค์ (2529) ที่สรุปว่า การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของดิน น้ำ และพืช เพื่อที่จะได้กำหนดวิธีการให้น้ำแก่พืชได้อย่างเหมาะสม รวมไปถึงชนิดของพืชที่จะทำการเพาะปลูก รูปแบบการปลูกพืชทั้งหมดนี้เป็นการเพิ่มรายได้จากการเกษตรของชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือน ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นจากภาคเกษตรกรรม สามารถส่งผลให้รูปแบบการเกษตรดั้งเดิมที่เรียบง่ายในอดีตลดทอนลง

การเข้ามาของระบบนายทุนนอกชุมชน ถึงแม้ผลการวิจัยจะไม่บอกอย่างเด่นชัด แต่การเข้ามาของนายทุน ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบของการให้เงินกู้ยืม การส่งเสริมการผลิตโดยการแจกจ่ายปุ๋ย และการนำเมล็ดพันธุ์ให้เกษตรกร อาจส่งผลต่อรูปแบบการเพาะปลูก โดยเฉพาะการปลูกพืชเพื่อการค้า เช่น กระเทียม ข้าวโพด มากขึ้น ซึ่งอย่างน้อยย่อมมีผลต่อรูปแบบการใช้และการจัดการทรัพยากรน้ำเช่นกัน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตร

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตร สามารถสรุปได้ดังนี้

ปัญหาของกลุ่มน้ำที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่

- ปัญหาการขาดแคลนน้ำในอำเภอเวียงแหงถือได้ว่าเป็นปัญหาที่ได้พบเจออยู่ประจำในปัจจุบัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน เนื่องจากได้มีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น

- ปัญหาน้ำท่วม มักเกิดขึ้นในฤดูฝน น้ำป่าจะไหลหลากเข้าท่วมพื้นที่ สร้างความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรของชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือน ซึ่งการที่น้ำป่าได้ไหลเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนก็เนื่องจากการลดลงของป่าไม้ เมื่อฝนตกแล้วจึงไม่สามารถที่อุ้มน้ำไว้ได้ และไม่สามารถที่จะชะลอความเร็วของน้ำได้

- ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงน้ำในอำเภอเวียงแหง เนื่องจากการที่ปริมาณน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด พื้นที่การเกษตรของชุมชนมีการเพิ่มขึ้นในทุกๆ ปี

- ปัญหาการรุกป่าพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดง เนื่องจากชาวบ้านที่มีที่ดินพื้นที่การเกษตรติดริมแม่น้ำทำการรุกป่าพื้นที่ ถมดินเพื่อขยายพื้นที่การเกษตร ส่งผลให้ลำน้ำแม่แดงตื้นเขินและแคบลง อันเกิดจากการขาดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากร

ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน ได้แก่

- การขาดงบประมาณในการดำเนินการตามแผนงาน การพัฒนาและปรับปรุงลุ่มน้ำตามที่กล่าวลักษณะของปัญหามาแล้วข้างต้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับลุ่มน้ำทั้งหมด ซึ่งนับวันปัญหาของลุ่มน้ำจะทวีความรุนแรงขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

- การก่อสร้างเหมืองฝายที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เริ่มแรกของการก่อสร้างฝายคอนกรีตในพื้นที่อำเภอเวียงแหง เจ้าหน้าที่ ที่ทำการก่อสร้างฝายคอนกรีต ไม่ให้ความสำคัญกับข้อมูลบริบทพื้นที่ท้องถิ่น เห็นได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนในช่วงแรกเริ่มของการก่อสร้างเหมืองฝายนั้น มีอยู่น้อยมาก

- ปัญหาในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ การมีส่วนร่วมลดลงจากอดีตไปบ้าง แต่ชาวบ้านเองได้มีการตั้งกฎของการเข้าร่วมกลุ่มอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการควบคุมระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทางอ้อม ซึ่งนับว่าเป็นการปรับตัวของกลุ่มเหมืองฝาย และกลุ่มการเกษตรของชุมชน ให้เข้ากับสภาวะรูปแบบของสังคมที่เปลี่ยนไป

- ปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การกระจายข่าวสารไม่ดีเท่าที่ควร ในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน สมาชิกกลุ่ม โดยทั่วไปไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของกลุ่มควรมีการปรับปรุงให้สามารถส่งข่าวได้อย่างทั่วถึง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงสถานะการณ์ว่าเมื่อไหร่ก็ตามที่มีความสำคัญเกี่ยวกับความไม่เพียงพอของทรัพยากรน้ำ เรามักจะคิดถึงเรื่องของการแก้ปัญหาโดยเทคโนโลยีค่อนข้างมาก เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่แก้ปัญหาได้ส่วนหนึ่ง แต่ที่สำคัญกว่าเทคโนโลยีคือ “คน” ที่ต้องช่วยกันในการจัดการเพื่อจะให้น้ำมีเพียงพอในการใช้ประโยชน์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2546) เคยกล่าวไว้ว่า “นักวิชาการใหญ่ๆหรือองค์กรระหว่างประเทศมักจะลืมไป คือ ไปคิดถึงแต่เทคโนโลยีในทางด้านวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว ไม่ได้คิดถึงเรื่องของการจัดการทางสังคมเพื่อจะให้น้ำมีปริมาณเพียงพอสำหรับทุกๆ คน น้ำเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมาก และเมื่อไหร่ที่มันขาดแคลนก็ยากมากที่จะหาอะไรมาแทนได้ ยากมากที่เราจะดิ้นรนไปหาทางอื่น คนขาดป่าเขาก็ยังสามารถดิ้นรนเข้าเมือง เพื่อไปหางานทำ เช่น เก็บขยะเอาไปขาย เป็นต้น คนขาดแคลนที่ดินซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในเมืองไทย ก็กลายเป็นแรงงานรับจ้าง ทั้งในภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ พอจะดิ้นรนหาทางออกในชีวิตได้ ดีบ้างไม่ดีบ้าง ก็พอจะมีทางออก แต่เมื่อไหร่ที่ขาดแคลนน้ำ ไม่มีทางจะออก มันจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากทีเดียว ถ้าจัดการไม่ดีเมื่อไหร่ จะเกิดความเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า”

ผู้วิจัยได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการรูปแบบการเกษตรอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ โดยแบ่งเป็นประเด็นดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรน้ำแบบ “เหมืองฝาย” โดยชุมชนฝายไม้ ที่มีกระจัดกระจายอยู่ตามสายน้ำย่อยๆ ทั่วไปนั้น เป็นภูมิปัญญาที่ผ่านการคิดค้นของชุมชน ใช้เทคโนโลยีง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ทำให้เกษตรกรได้รับน้ำอย่างทั่วถึง ทั้งยังเป็นการรักษาระบบนิเวศดิน น้ำ ป่าให้สมดุลอีกด้วย องค์กรเหมืองฝายจะไม่เหมือนหน่วยงานของกรมชลประทาน แม้โดยบทบาทหน้าที่จะเหมือนกัน แต่เจ้าหน้าที่กรมชลประทานไม่ใช่คนในท้องถิ่น ไม่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยาท้องถิ่น และยังถูกคัดเลือกมาจากส่วนกลาง ขณะที่องค์กรเหมืองฝายนั้นสมาชิกผู้ใช้น้ำแต่ละสายมีส่วนร่วมตั้งแต่การคัดเลือกคนที่จะมาเป็น “แก่งฝาย” ผู้ทำหน้าที่ดูแลระบบเหมืองฝายทั้งระบบ ที่เป็นผู้นำ มีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศทั้งดิน น้ำ และป่า คอยดูแลเพื่อให้การจัดสรรน้ำเป็นไปอย่างยุติธรรม คนที่ได้รับเลือกเป็นแก่งฝายจึงต้องมีคุณธรรมมีความ

เที่ยงตรงและเสียสละด้วยดีงานวิจัยของPerson (1996) (อ้างใน ชมวิ ยะสารวรรณ ,2543) คือ การให้ความสำคัญกับองค์กรเหมืองฝายโดยเน้นไปที่ตัวผู้นำเหมืองฝาย เพราะเห็นว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในการดำรงการจัดการระบบเหมืองฝายให้อยู่ต่อเนื่องได้ โดยผู้นำจึงเป็นเสมือนตัวแทนที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ความต้องการของชุมชนกับสังคมภายนอก เช่น หน่วยงานราชการ ผู้นำควรมีการเรียนรู้ทักษะในด้านต่างๆ ที่เพิ่มเข้ามาในชุมชน เรียนรู้การติดต่อกับหน่วยงานทางราชการ การเขียนโครงการเสนอของงบประมาณในการจัดการชลประทานชุมชน สมาชิกเหมืองฝายจะมีกิจกรรมร่วมกัน คือ การขุดลอกลำเหมือง ซ่อมแซมฝาย และร่างกฎระเบียบร่วมกันในการดูแลป่าและน้ำ

ระบบเหมืองฝายมีใช้เพียงแค่การจัดการทรัพยากรน้ำให้เป็นไปตามภูมินิเวศแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังช่วยให้เกษตรกรก้าวข้ามข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ เพราะสามารถขุดเหมืองขยายสายน้ำ ผันน้ำเพื่อรองรับการบุกเบิกพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการดึงเอาพลังธรรมชาติผสานเข้ากับพลังทางสังคม เป็นการจัดการเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังที่ พรพิไล เลิศวิชา (2546) เคยกล่าวว่า ระบบเหมืองฝายจึงเป็นการจัดการความรู้ร่วมกันของท้องถิ่นในหลายแบบ ทั้งความรู้ ความเข้าใจระบบนิเวศในท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่มีผลต่อปริมาณน้ำที่ไหลลงของน้ำ สภาพพื้นดินที่ดูดซับได้มากน้อยแค่ไหน ตะกอนชะล้างจากหน้าดิน องค์กรเหมืองฝายจึงมิได้ทำหน้าที่แค่จัดการทรัพยากรน้ำเท่านั้น แต่ต้องเชื่อมโยงไปสู่การจัดการดิน ป่าไม้ และทรัพยากรทั้งระบบด้วย ดังนั้นการจัดการทรัพยากรของชุมชนจึงไม่แยกส่วน หากวิเคราะห์ระบบการจัดการขององค์กรเหมืองฝายในแง่มุมของสิทธิต่อทรัพยากรแล้ว จะเห็นได้ชัดว่าระบบดังกล่าว เป็นการจัดการร่วมกันของชุมชน โดยมีสำนึกว่าน้ำเป็นทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนที่จะต้องจัดการบนพื้นฐานของการแบ่งปัน และความจำเป็นในการใช้องค์กรเหมืองฝายจึงมีฐานะเป็น “ชุมชน” แบบหนึ่งบนฐานทรัพยากรร่วมกัน และซ้อนลงไปกับชุมชนแบบอื่นๆ เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ หมู่บ้านตามเขตการปกครอง

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเกษตรและรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ

เป็นประเด็นสำหรับการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยมีคำถามว่าเหตุใดพื้นที่การเกษตรจึงขยายมากขึ้น และทำไมฝายไม้ในชุมชนจึงได้ถูกเปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีต คำตอบที่ได้รับคือ บางพื้นที่เกิดจากการผลักดันโดยรัฐ และหลายพื้นที่ชาวบ้านเป็นฝายเรียกร้องขอปรับเปลี่ยนเอง เนื่องจากขาดแรงงานในการซ่อมบำรุงฝายไม้ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการการใช้น้ำเพื่อการเกษตรที่เพิ่มขยายขึ้นได้อย่างเพียงพอ อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษานี้ สามารถสรุปได้ว่ามี

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรและรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน ดังนี้

2.1 การขยายวงกว้างของระบบทุนนิยม เศรษฐกิจระบบตลาด

ที่ได้เข้ามาสู่สังคมชนบทอย่างชุมชนอำเภอเวียงแหง สอดคล้องกับงานวิจัยของโกศล โสภาคย์วิจิตร (2536) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจระบบตลาด ที่แผ่เข้ามาในระบบทุนนิยมที่เน้นการบริโภควัตถุดิบความจำเป็น เป็นระบบการผลิตที่มุ่งเน้น การจำหน่าย แสวงหากำไรสูงสุด เน้นการแข่งขันเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค สิ่งนี้ได้ทำให้ชาวบ้านชุมชนเวียงแหง จำเป็นต้องขยายการผลิต ทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ปลูกพืชเศรษฐกิจ อันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และนำรายได้นั้นมาตอบสนองความต้องการด้านวัตถุดิบของ ของแต่ละครัวเรือน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการขยายพื้นที่การเกษตรของแต่ละครัวเรือนด้วย สถานการณ์ในลักษณะนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดขึ้นในชุมชนทุกแห่ง แม้แต่ชุมชนขนาดเล็กก็ตามแต่ และอยู่ห่างไกล เราก็พบว่า คนในชุมชนมีการผลิตหรือมีอาชีพหลากหลายมากขึ้น นั่นคือความต้องการที่จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำแบบดั้งเดิมของชุมชนอำเภอเวียงแหงพบว่า พื้นที่รับน้ำของเหมืองฝายธรรมชาติลดลง ด้วยสภาพของกลุ่มน้ำแม่แดงจากการที่มีการขยายพื้นที่การเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าระบบเหมืองฝายราษฎร ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบการผลิตที่หลากหลายและความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ในปัจจุบันเหมืองฝายไม้ในชุมชนเปลี่ยน โครงสร้างกลายเป็นฝายคอนกรีตหรือระบบเหมืองฝายของรัฐบาลเป็นส่วนมาก

2.2 ระบบสิทธิการจัดการน้ำและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ

โครงสร้างฝายคอนกรีต เป็นเทคโนโลยีที่ชาวบ้านจะต้องพึ่งพารัฐทั้งงบประมาณ และการซ่อมบำรุง แต่องค์กรเหมืองฝายเองก็พยายามที่จะรักษาสิทธิการจัดการทรัพยากรน้ำไว้ โดยต้องการมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบเหมืองฝาย ให้เป็นไปตามภูมิปัญญาที่มีอยู่ การที่รัฐได้เข้ามาจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนเป็นการลดทอนสิทธิในการจัดการของชุมชน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าทรัพยากรน้ำนั้นไม่ใช่ของตนอีกต่อไป ดังนั้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นจึงลดลง ความกระตือรือร้นในการดูแลรักษาหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มน้ำและเหมืองฝายลดน้อยลง รวมถึงระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนก็ลดลงด้วย

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคที่พบอย่างเด่นชัดคือ ปัญหาความขัดแย้งการแข่งขันชิงทรัพยากรน้ำในพื้นที่อำเภอเวียงแหง อันเป็นผลจากการขยายพื้นที่การเกษตรที่ทำให้พื้นที่ต้นน้ำ และพื้นที่ท้ายน้ำต่างพากันใช้น้ำในปริมาณมากขึ้น เนื่องจากเกิดการขยายพื้นที่การเกษตรของชุมชน แม้

ความขัดแย้งในปัจจุบันจะยังไม่รุนแรง แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดภาวะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูร้อน หน้าแล้ง ความขัดแย้งระหว่างพื้นที่ต้นน้ำกับพื้นที่ท้ายน้ำยังเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำส่งผลเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรได้อย่างชัดเจน การทุกอย่างทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด อันจะนำมาซึ่งการมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายพื้นที่การเกษตร ทำให้ต้องมีการจัดการปริมาณการใช้น้ำกับพืชที่ปลูกให้ถูกต้องพอดี เพื่อเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำอีกทางหนึ่ง แต่ทางออกสำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหาคือ ความพร้อมใจ ซึ่งเกิดจากการเจรจาต่อรองอย่างเท่าเทียมกันระหว่างชุมชนต่อชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐต่อชุมชน รู้ข้อมูลของกันและกัน และสามารถตรวจสอบได้ จนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ความสามัคคีที่คนเล็กต้องยอมคนใหญ่ตลอดไป เพื่อที่เราจะได้สามารถสร้างกติการ่วมกันเพื่อการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรมได้

ดังที่ มหาตมะ คานธี เคยกล่าวไว้ว่า “ทรัพยากรบนพื้นโลก มีมากพอที่จะตอบสนองความต้องการตามความจำเป็นของคนทุกคน แต่ไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการของคน โลก แม้เพียงคนเดียว” (ชมวิวิ ยะสารวรรณ, 2543) อีกทั้งระบบราชการต้องเรียนรู้ใหม่ ควรแจกจ่ายให้ระบบชลประทานที่ชาวบ้านสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง เมื่อถึงเวลาจริงๆ แล้วชาวบ้านกลับทำอะไรไม่ได้เลย สุดท้ายต้องรอเจ้าหน้าที่ของรัฐมาจัดการให้ทั้งสิ้น ซึ่งแท้จริงแล้วชาวบ้านมีเทคโนโลยีหลายอย่างที่สามารถสร้างได้เอง แก้ไขได้เองเวลาเกิดการชำรุด แล้วก็ลงทุนได้เอง ควบคุมได้เอง ระบบราชการจะต้องเรียนรู้เทคโนโลยีเหล่านี้ แล้วเป็นสื่อกลางในการนำเอาเทคโนโลยีจากชุมชนหนึ่งไปยังอีกชุมชนหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทุกคนพร้อมที่จะมาเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งฝ่ายราชการด้วยที่จะเรียนรู้ร่วมกัน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่เราจะเริ่มจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนของตนเอง โดยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย ไม่ใช่เฉพาะชาวบ้านอย่างเดียว เวลานี้ชาวบ้านอย่างเดียวทำไม่ได้ แต่ว่าชาวบ้านจะต้องเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ควบคุมการจัดการทรัพยากรแต่ด้วยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายด้วยกันจะได้ช่วยกันมองสู่ทางในการจัดการน้ำโดยชุมชนอย่างจริงจังขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งได้สอดคล้องกับความเห็นของสหทยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม ที่ได้กล่าวว่าในการแก้ไขปัญหาคือการจัดการทรัพยากร ทั้งภาครัฐและชุมชนควรเริ่มเรียนรู้ถึงความแตกต่างของกันและกันทั้งนี้เพื่อให้เกิดบูรณาการทางความคิด และการจัดการรวมทั้งสร้างความรู้ใหม่ที่มีความเหมาะสมการพัฒนาชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำในแต่ละพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว(สหทยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม, 2547)

จากการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ระบบเหมืองฝายของชุมชน การเข้ามาของระบบชลประทานรัฐ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรและรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรน้ำ ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของ สิทธิ

ชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชน จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในงานวิจัยของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ เรื่องชุมชนลุ่มน้ำวาง วิถีแห่งการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ได้กล่าวถึงทรัพยากรน้ำกำลังจะถูกรัฐจัดการให้เป็นทรัพย์สิน และสินค้า และในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน ชุมชนเองได้ลงทุนทางสังคม วัฒนธรรม เช่นการร่วมออกแรงในการซ่อมเหมืองฝาย การจ้างแรงงานภายนอกอาจมีบ้าง แต่ไม่ใช่เป็นระบบหลักในการจัดการ สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน จึงเป็นสิทธิจากการมีหน้าที่ร่วมกันจัดการมิใช่ทรัพย์สินตามที่รัฐกำหนด เมื่อใดก็ตามที่รัฐสร้างระบบสิทธิในทรัพย์สินที่ซื้อขายได้ จะส่งผลให้ระบบการลงทุนทางสังคมร่วมกันของชาวบ้านลดน้อยลง การมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมลดน้อยลง ระบบสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำเกิดขึ้นมาจากบทบาทหน้าที่ของชุมชนในการดูแลรักษาการจัดการเหมืองฝายมาช้านาน สิทธิสมาชิกในชุมชนย่อมมาก่อนสิทธิของคนภายนอก ซึ่งไม่ได้มีบทบาท หรือร่วมลงทุนในการจัดการชลประทานพื้นบ้าน ดังนั้นการกำหนดสิทธิขึ้นมาใหม่โดยไม่คำนึงถึงระบบสิทธิดั้งเดิมย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการขึ้น(มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ,2548) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกฤษฎา บุญชัย (2540) ได้ทำการศึกษาและพบว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรมิได้เกิดขึ้นจากชุมชนเพียงฝ่ายเดียว เมื่อชุมชนถูกทำให้อ่อนล้าจากนโยบายของรัฐที่ผ่านมา จากโครงสร้างการจัดการทรัพยากรระดับประเทศลดทอนความเข้มแข็งของชุมชน ความรู้สึก สำนึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชนเลือนหายไป ชุมชนไม่เหลือวเลที่จะรักษาทรัพยากรในพื้นที่อีกต่อไป การที่จะฟื้นฟูจิตสำนึกในการร่วมกันรักษาทรัพยากรในชุมชน ทุกฝ่ายจำเป็นต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันทั้งภาครัฐ องค์กรต่างๆ และชุมชน จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นการสนับสนุนแนวความคิดให้ผู้วิจัยให้ความสำคัญในความเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งในการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นควรให้ความสำคัญกับรากฐานเดิมของชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อ วิถีคิด พิธีกรรม รวมถึงวิถีชีวิตโดยรวมของชุมชน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะด้านกฎหมาย

ปัจจุบันกฎหมายต่างๆ ที่บังคับใช้ยังมีหลายกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ แต่ยังไม่ได้นำมาใช้อย่างเคร่งครัด บางครั้งมีการเลือกปฏิบัติ อันเนื่องมาจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่ กฎหมายบางฉบับยังล้าหลัง ไม่เหมาะสมในสภาพสังคม

สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เช่น บทลงโทษสูงหรือต่ำเกินไป ประเด็นที่การศึกษานี้เสนอแนะประกอบด้วย

1. ควรนำกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาตรวจสอบอย่างละเอียดใหม่อีกครั้ง เพื่อความซ้ำซ้อน การตีความที่ล่าสมัยไม่เหมาะสมกับสถานการณ์สังคมในปัจจุบัน บางบทบัญญัติต้องปรับปรุง และบางบทบัญญัติต้องตราขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน รวมถึงการให้นิยามของคำบางคำในกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ในคำนิยามเรื่องทรัพยากรน้ำของรัฐ ในการให้ความหมายเรื่องนี้เรื่องเดียวกันก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้

2. ควรกำหนดสิทธิให้ชัดเจนทั้งสิทธิของรัฐและผู้ใช้ น้ำ โดยกลุ่มเครือข่ายกลุ่มน้ำของชุมชน สิทธิการใช้น้ำของบุคคลต้องถือว่าเป็นสิทธิในทรัพย์สินที่ต้องได้รับการคุ้มครอง ผู้ที่อ้างสิทธิจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการรักษาสิทธิ ทั้งนี้รัฐควรผู้กำหนดสิทธิการใช้น้ำพื้นฐาน เช่น สิทธิการใช้น้ำอุปโภคบริโภคในแต่ละกลุ่มน้ำย่อย

3. ควรจัดคณะกรรมการเขตจัดการน้ำ โดยกรมชลประทานและอบต. ในการกำหนดสิทธิการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนให้ชัดเจน และเป็นพลวัตที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการร่างกฎหมายการจัดการน้ำควรตระหนักในประเด็นนี้สำคัญ

5.3.2 ข้อเสนอแนะด้านการปฏิบัติ

1. ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และผู้บริหารในระดับอบต. ควรผลักดันให้เกิดกิจกรรม การอบรมให้ความรู้ภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และฟื้นฟูบริเวณลุ่มน้ำแม่แดงในรูปแบบของโครงการ โดยผู้ร่วมโครงการเป็นคนภายในชุมชนทุกระดับ ทุกอาชีพ เพราะต้องการให้ชุมชนมีความตระหนักถึงการเป็นเจ้าของ และสิทธิในการดูแลรักษามากกว่าการที่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลภายนอกเข้ามาให้ความสำคัญ นอกจากนี้ จะก่อให้เกิดอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถตัดสินใจที่จะกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติได้โดยไม่ต้องรอเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาจัดการให้ ส่งผลทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น กำหนดแนวทาง หรือแม้แต่การตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความสามารถที่ชุมชนจะพึ่งพาตนเองได้ และเกิดประสิทธิผลของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง

2. เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ควรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการรูปแบบการเกษตรที่ถูกต้อง โดยสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่ อากาศ ดิน อุณหภูมิ และปริมาณน้ำ ให้ความรู้ในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

อันรวมถึงดิน น้ำ ป่า เพื่อสร้างความตระหนักให้กับประชาชน และจงใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ด้วยความเต็มใจ โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำจนถึงสมาชิกทุกคนอย่างทั่วถึง และ ประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน นำเสนอสื่อที่ดี ที่เข้าถึงชุมชนและจะต้องดำเนินการ อย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม

3. ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่บริหารระดับอบต. ควรมีการ จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและการเกษตรอย่างสม่ำเสมอ ติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4. ในการก่อสร้างฝายคอนกรีต เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน ควรคำนึงถึงการมี ส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลบริบทพื้นที่ทางไหลของน้ำจาก แก่เหมือง แก่ฝายนั้นมีความสำคัญมากในการที่จะสร้างฝายให้เกิดความคงทนและสามารถใช้ ประโยชน์ได้ดีที่สุด

5. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ควรสนับสนุนการพัฒนาเกษตรพื้นบ้าน และเกษตร ผสมผสานแก่ชุมชน เพื่อให้เกิดการผลิตที่รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ให้ชุมชนสามารถ พึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต การบริโภค และสามารถพัฒนานำไปสู่การค้าได้ โคนควรสนับสนุนใน รูปแบบการทำการเกษตรระยะยาว เพื่อลดแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจ และสนับสนุนความรู้การ จัดการการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพชุมชนปัจจุบัน

5.3.3 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

การวิจัยในเรื่องรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ และรูปแบบการเกษตรของชุมชน ในครั้งต่อไป ควรเป็นไปในรูปแบบสหวิทยาการ โดยอาศัยองค์ความรู้ทางด้าน นิเวศวิทยา การเกษตร มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ การพัฒนาชุมชน และอีกหลายๆด้านเพื่อผสมผสาน และ สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุมชนกับความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งดิน น้ำ และป่าไม้ ได้เป็นอย่างดี โดยประเด็นการศึกษาที่ควรให้ความสำคัญเป็น พิเศษ มีดังนี้

1. องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ควรมีการศึกษาถึงองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมีความสำคัญ เนื่องจาก ภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่มี ประสิทธิภาพ รากฐานของการพัฒนาควรเกิดจากความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงการศึกษารูปแบบ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหมายถึงการอยู่รอดของระบบ วัฒนธรรมของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงอยู่ของชุมชน

2. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพคือรากฐานที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา (Ecological sustainability) ซึ่งหมายถึงความยั่งยืนของชุมชนด้วย ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกันนี้ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เช่น วิธีการในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า และการเกษตรที่ไม่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (mono-cropping) เป็นต้น

3. สิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสภาพแวดล้อมต่างๆ รวมถึงประเด็นเชิงอำนาจที่มีผลกระทบต่อชุมชน การศึกษาวิจัยในเชิงลึกเกี่ยวกับสิทธิชุมชนน่าจะได้รับการพิจารณา เพื่อช่วยเสริมฐานความคิดของผู้ที่ทำงานพัฒนาและวิจัยเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้เขาสามารถวิเคราะห์ชุมชนได้กระจ่างยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved